

DOI: [10.32702/2307-2156-2021.6.34](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.6.34)

УДК 351.77

*М. В. Макаренко,
к. мед. н., здобувач наукового ступеня доктора наук, Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, директор клініки ММ-дентал
ORCID ID: 0000-0001-8677-8670*

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОЇ ЕПІДЕМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ

*М. Makarenko
PhD in Medical Sciences, Candidate for a degree of Doctor of Science, Taras Shevchenko
National University of Kyiv, Director of MM-Dental Clinic*

SCIENTIFIC APPROACHES TO THE ORGANIZATION OF PREVENTIVE MEASURES IN THE CONDITIONS OF AN UNSTABLE EPIDEMIC SITUATION

Статтю присвячено обґрунтуванню наукових підходів до організації профілактичних заходів в умовах нестабільної епідемічної ситуації. Встановлено, що основною функцією держави у сфері охорони здоров'я є вироблення державної політики, спрямованої на збереження та поліпшення якості надання медичної допомоги, здійснення низки заходів щодо запобігання масовим, насамперед інфекційним, захворюванням, які при неналежному організаційному забезпеченні здатні призвести до значних втрат людських ресурсів та матеріальних збитків для національної економіки. Доведено, що саме на сучасному етапі розвитку української державності, враховуючи більш ніж дворічну боротьбу у світі із пандемією COVID – 19, надзвичайно важливим є удосконалення державної політики України щодо протидії поширенню таких захворювань. Закцентовано увагу на дослідженнях вітчизняних науковців, які свідчать про фокусування уваги на проблемах організації медичної допомоги інфекційним хворим та внесених змінах до українського законодавства з питань протидії пандемії. Обґрунтовано необхідність створення ефективної державної системи боротьби з інфекційними хворобами та чіткого виокремлення її профілактичної складової в умовах нестабільної епідемічної ситуації третього тисячоліття.

The article is devoted to the substantiation of scientific approaches to the organization of preventive measures in an unstable epidemic situation. It has been established that the main function of the state in the field of healthcare is the development of state policy aimed at maintaining and improving the quality of medical care, the implementation of a number of measures to prevent massive, primarily infectious, diseases, which, with improper organizational support, can lead to significant losses of human resources and material damage to the national economy.

The extensive path of development of the domestic economy in the previous decades of its existence had a negative impact on the development of the health care system. The residual principle of financing led to the fact that the share of the gross domestic product, which was allocated to protect

the health of the population of Ukraine, was several times less than in most developed countries. The material and technical equipment of the majority of medical and prophylactic institutions, the conditions of stay of patients in the hospital, drug supply were at a low level. At the same time, the efficiency of the use of available resources remained low, there was no rational system of incentives for medical workers according to the final results of their activities - the impact on the preservation and strengthening of the population's health, the provision of high-quality medical care in the required volumes, and the like.

Domestic researchers studying the problems of the emergence and spread of infectious diseases state the low efficiency of the existing model of public administration in the health care sector in Ukraine regarding the prevention of such diseases. The experience of international practice shows that in the management of preventing the spread of infectious diseases, it is necessary to more actively introduce mechanisms of inter-sectoral cooperation, which significantly increases the country's potential for localizing and reducing risks in this area through the use of a comprehensive attraction of resources from the state, business, civil society institutions and international cooperation.

In Ukraine, the following institutions and structures deal with the problems of infectious diseases: polyclinics, outpatient clinics, family doctors, infectious diseases departments of health care institutions, diagnostic centers, drug dispensaries, antenatal clinics, rehabilitation treatment and rehabilitation services, however, despite some improvement in the situation with the material provision of hospitals as a result of the pandemic, the statistics are disappointing: morbidity, disability, disability and mortality continue to rise. According to the Center for Public Health of Ukraine, since March 11, 2020 (the beginning of the announcement by the World Health Organization of the COVID-19 pandemic), the virus has affected almost 2.3 million Ukrainians, of which almost 52,000 have not overcome the disease.

Attention is focused on the studies of domestic scientists, testifying to the focus on the problems of organizing medical care for infectious patients and the changes introduced in the Ukrainian legislation on countering the pandemic.

It has been proved that it is at the present stage of development of Ukrainian statehood, given the more than two years of struggle in the world against the COVID-19 pandemic, that it is extremely important to improve the state policy of Ukraine regarding countering the spread of such diseases. The necessity of creating an effective state system for combating infectious diseases and clearly identifying its preventive component in the context of an unstable epidemic situation in the third millennium has been substantiated.

Ключові слова: *органи державної влади; профілактичні заходи; COVID – 19; запобігання виникненню та поширенню пандемії; нестабільна епідемічна ситуація.*

Key words: *public authorities; preventive measures; COVID - 19; preventing the emergence and spread of a pandemic; an unstable epidemic situation.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Конституцією України встановлено право кожного на охорону здоров'я та медичну допомогу. Державою створюються умови щодо надання ефективної та доступної медичної допомоги населенню, незалежно від віку, статі, місця проживання, рівня освіти тощо [1].

Основною функцією держави у сфері охорони здоров'я є вироблення державної політики, спрямованої на збереження та поліпшення якості надання медичної допомоги, здійснення низки заходів щодо запобігання масовим, насамперед інфекційним, захворюванням, які при неналежному організаційному забезпеченні здатні призвести до значних втрат людських ресурсів та матеріальних збитків для національної економіки. Відтак, саме на сучасному етапі розвитку української державності, враховуючи більш ніж дворічну боротьбу у світі із пандемією COVID – 19, надзвичайно важливим є удосконалення державної політики України щодо протидії поширенню таких захворювань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Вітчизняні дослідники, що вивчають проблеми виникнення та поширення інфекційних

хвороб, констатують низьку ефективність існуючої в Україні моделі публічного управління у сфері охорони здоров'я, зокрема з питань профілактики таких хвороб. Досвід міжнародної практики засвідчує, що в управлінні з питань запобігання поширення інфекційних хвороб слід більш активно впроваджувати механізми міжгалузевої співпраці [2, с. 112], що значно збільшує потенціал країни для локалізації та зменшення ризиків у цій сфері через застосування комплексного залучення ресурсів держави, бізнесу, інститутів громадянського суспільства та міжнародного співробітництва [3].

Метою статті є окреслення наукових підходів до організації профілактичних заходів в умовах нестабільної епідемічної ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інфекційні хвороби впродовж останніх років стали викликами для сучасної світової системи охорони здоров'я загалом і державної політики України в тому числі [4]. Ці хвороби можна попередити (про це свідчать дослідження українських і зарубіжних учених), здійснюючи стратегічно виважену державну політику, разом з тим вона повинна ґрунтуватися на сучасних наукових дослідженнях та бути побудована таким чином, аби орієнтувати людину на вироблення відповідного розуміння та зміну поведінки у соціумі [5].

Екстенсивний шлях розвитку вітчизняної економіки в попередні десятиліття існування негативно позначився й на розвитку системи охорони здоров'я. Залишковий принцип фінансування призвів до того, що частка внутрішнього валового продукту, що виділявся на охорону здоров'я населення України, була в кілька разів менше, ніж у більшості розвинених країн. Матеріально-технічне оснащення більшості лікувально-профілактичних установ, умови перебування пацієнтів в стаціонарі, медикаментозне забезпечення перебували на низькому рівні. У той же час залишалася низькою ефективність використання наявних ресурсів, була відсутня раціональна система стимулювання медичних працівників за кінцевими результатами діяльності - впливу на збереження і зміцнення здоров'я населення, надання в необхідних обсягах високоякісної медичної допомоги тощо.

Сформована того часу система управління охороною здоров'я спиралась переважно на адміністративно-командні методи управління, господарський механізм функціонування не містив мотиваційної складової для покращення надання медичної допомоги. Традиційний підхід, при якому діяльність лікувально-профілактичних установ оцінювалася лише за кількісними показниками, націлював медичних працівників на екстенсивне зростання внутрішньогалузевих показників, практично не відображаючи стан здоров'я населення та рівень надання медичної допомоги. Це призводило до необґрунтованого зростання чисельності ліжок та значного зниження ефективності роботи амбулаторно-поліклінічного напрямку. Можливості дільничних лікарів, які повинні бути центральними фігурами в охороні здоров'я та відповідати за стан здоров'я пацієнтів, були обмеженими, відтак престиж їхньої роботи був невисокий.

Однією з головних причин інвалідності та смертності в усьому світі продовжують залишатися інфекційні хвороби. Дані свідчать, що загалом ці хвороби та їх наслідки зумовлюють 24,7 % летальних випадків у дорослих та близько 63% у дітей. Зазначені показники детерміновані незадовільним соціально-економічним становищем у низці країн, військовими протистояннями, міграційними процесами, екологічними проблемами та появою нових нозологічних форм хвороб [6].

В Україні на сьогодні питаннями інфекційних захворювань опікується низка установ та структур: поліклініки, амбулаторії, сімейні лікарі, інфекційні відділення закладів охорони здоров'я, діагностичні центри, наркодиспансери, жіночі консультації, служби відновлювального лікування та реабілітації, однак попри певне покращення ситуації із матеріальним забезпеченням лікарень внаслідок пандемії, статистика невтішна: захворюваність, втрата працездатності, інвалідність та смертність продовжують зростати. За даними Центру громадського здоров'я України, з 11 березня 2020 року (початку оголошення Всесвітньою Організацією Охорони Здоров'я пандемії COVID – 19), вірус зачепив майже 2,3 мільйона українців, з яких майже 52 тисячі хворобу не подолали [7].

Дослідження вітчизняних науковців свідчать про фокусування уваги на проблемах організації медичної допомоги інфекційним хворим. Зокрема, аналізуються питання стану епідемічної ситуації в країні та перспективи його покращення, а також вивчаються проблеми вироблення шляхів покращення організаційних форм надання медичної допомоги таким пацієнтам [6].

При цьому варто зазначити, що Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» був прийнятий ще у 2000 році [8]. І хоча до нього останнім часом внесено зміни та доповнення, які стосуються, зокрема, встановлення адміністративної відповідальності за порушення умов карантину, врегулювання окремих питань соціального захисту медичних працівників, постраждалих від коронавірусної хвороби [9; 10], та прийняття Міністерством охорони здоров'я України наказу Про затвердження Порядку ведення обліку, звітності та епідеміологічного нагляду (спостереження) за інфекційними хворобами та переліку інфекційних хвороб, що підлягають реєстрації [11], потребує значного оновлення та удосконалення законодавча база з питань протидії інфекційним захворюванням в Україні, яка має стати комплексним правовим інститутом у формуванні та реалізації державної політики з питань запобігання поширенню не лише COVID – 19, а загалом усього спектру сучасних інфекційних хвороб.

Враховуючи повсюдну глобалізацію, в тому числі й щодо поширення світом пандемії коронавірусу SARS-CoV-2, не варто забувати й про появу нових інфекційних хвороб, які досі не були відомі. Окрім того, повертаються й старі та забуті інфекції. До того ж збільшується кількість дітей, батьки яких не провели планові щеплення, що передбачені відповідним календарем, створюючи тим самим передумови та несучи серйозні

загрози розповсюдження так званих керованих інфекцій, як-то: кір, краснуха тощо. Усе вищезазначене актуалізує потребу у створенні ефективної державної системи боротьби з інфекційними хворобами та чіткого виокремлення її профілактичної складової в умовах нестабільної епідемічної ситуації третього тисячоліття.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Враховуючи, що проблема розповсюдження інфекційних хвороб має міжгалузевий характер, видається необхідним визначення сфер відповідальності центральних органів виконавчої влади з питань здійснення заходів щодо профілактики таких хвороб з внесенням змін у положення відповідних структурних підрозділів міністерств та покладанням персональної відповідальності за цей напрям роботи.

Окрім того, потребує, на нашу думку, вироблення відповідної міжвідомчої стратегії формування державної політики як відповідь на загрози та виклики епідемічного характеру, до розробки якої варто залучити інститути громадянського суспільства. При цьому варто також звернути увагу на вивчення суспільної думки з питань профілактики інфекційних хвороб.

Необхідною постає також потреба у єдиній уніфікованій для усіх надавачів медичних послуг інформаційно-аналітичній системі та бази даних осіб, які хворіють на інфекційні хвороби з метою посилення механізму соціально-правового захисту та реабілітації таких осіб після одужання. Окрім того, нагальною є потреба у активізації інтерактивної комунікативної політики з молоддю, іншими вразливими верствами населення шляхом проведення просвітницьких заходів, громадських обговорень тощо.

Одним із напрямів державної політики щодо організації профілактичних заходів в умовах нестабільної епідемічної ситуації є прийняття документу (стратегії, концепції) з питань побудови ефективної системи профілактичної роботи на усіх рівнях надання медичної допомоги, до головних завдань якої варто віднести такі:

- здійснення комплексного аналізу ефективності функціонування вітчизняної системи охорони здоров'я відповідно до світових показників з метою визначення слабких ланок та прискорення здійснення реформ у медичній галузі;
- встановлення пріоритетності профілактичної складової державної політики у формуванні безпечного епідемічного простору;
- побудова системи міжвідомчої співпраці органів державної влади в профілактичній діяльності із залученням інститутів громадянського суспільства;
- здійснення щільної комунікації із засобами масової інформації для просвітницької роботи серед населення з формування здорової поведінки та розвитку культури здоров'я;
- об'єднання зусиль медичних структур, які здатні здійснювати профілактику: центрів здоров'я, відділень профілактики у поліклініках, медичних працівників з надання первинної і вторинної медичної допомоги, науково-дослідних інститутів тощо для вироблення спільних рішень та участі у реалізації спільних проєктів із зазначеної тематики;
- затвердження освітніх стандартів навчання за фахом “Медична профілактика”, “Профілактика інфекційних захворювань” щодо підготовки кадрів у навчальних закладах медичного профілю, включення у програми навчання не лише теоретичних аспектів профілактики, а й реальні практичні модулі (навички), які потрібні для повсякденної роботи фахівців з питань профілактики інфекційних захворювань тощо.

Література.

1. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кочін І.В., Черняков Г.О., Сидоренко П.І. Медицина катастроф. К.: Здоров'я, 2018. 724 с.
3. Зибарева О. Поширення соціальних хвороб як наслідок акультурації українського суспільства. *Ефективна економіка* № 9, 2013. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2307>
4. Інфекційні хвороби: поступи і проблеми в діагностиці, терапії та профілактиці. *IX з'їзд інфекціоністів України*. Тернопіль. URL : <https://www.tdmu.edu.ua/2015/10/09/predstavnyky-tdmu-vzyaly-uchast-u-ih-z-yizdi-infeksionistiv-ukrayiny/>
5. USAID and CDC Funding, Activities, and Assessments of Countries' Capacities to Address Infectious Disease Threats before COVID-19 Onset. URL : <https://www.gao.gov/reports-testimonies?f%5B0%5D=agency%3ACenters%20for%20Disease%20Control%20and%20Prevention>
6. Природно-осередкові, емерджентні та реемерджентні інфекції. Матеріали науково-практичної конференції і пленуму ГО “Всеукраїнська асоціація інфекціоністів”. Тернопіль (13-14 травня 2021 року). URL : <http://aiddu.org.ua/naukovo-praktichna-konferentsiya-13-14-travnnya-2021-r-m-ternopil/>
7. Рік пандемії COVID-19: вакцинація наш найактуальніший виклик. URL : <https://phc.org.ua/news>
8. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>
9. Про внесення зміни до статті 39 Закону України “Про захист населення від інфекційних хвороб” щодо врегулювання окремих питань соціального захисту медичних працівників, постраждалих від коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1513-20#n2>
10. Про внесення змін до Закону України “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення” щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1113-20#Text>

11. Про затвердження Порядку ведення обліку, звітності та епідеміологічного нагляду (спостереження) за інфекційними хворобами та переліку інфекційних хвороб, що підлягають реєстрації : наказ МОЗ від 30.07.2020 № 1726. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1332-20#Text>

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine, The Law of Ukraine “Constitution of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 12 June 2021).
2. Kochin, I.V. Cherniakov, H.O. and Sydorenko, P.I. (2018), *Medytsyna katastrof* [Disaster medicine], Zdorovia, Kyiv, Ukraine, P. 724.
3. Zybareva, O. (2013), “The prevalence of social diseases as a result of acculturation of ukrainian society”, *Efektivna ekonomika*, vol. 9, [Online], available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2307> (Accessed 12 June 2021).
4. IX Congress of Infectious Diseases of Ukraine, Infectious diseases: progress and problems in diagnosis, therapy and prevention, Ternopil, Ukraine, available at: <https://www.tdmu.edu.ua/2015/10/09/predstavnyky-tdmu-vzaly-uchast-u-ih-z-yizdi-infektsionistiv-ukrayiny/> (Accessed 12 June 2021).
5. USAID and CDC Funding, Activities, and Assessments of Countries Capacities to Address Infectious Disease Threats before COVID-19 Onset, available at: <https://www.gao.gov/reports-testimonies?f%5B0%5D=agency%3ACenters%20for%20Disease%20Control%20and%20Prevention> (Accessed 12 June 2021).
6. *Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii i plenumu HO “Vseukrainska asotsiatsiia infektsionistiv”* [Proceedings of the scientific-practical conference and plenum of the NGO "All-Ukrainian Association of Infectious Diseases"], Pryrodno-oseredkovi, emerzhentni ta reemerzhentni infektsii [Natural focal, emergent and re-emergent infections], Ternopil (May 13-14, 2021), available at: <http://aiddu.org.ua/naukovo-praktichna-konferentsiya-13-14-travnya-2021-r-m-ternopil/> (Accessed 12 June 2021).
7. Year of the COVID-19 pandemic: vaccination is our most pressing challenge, available at: <https://phc.org.ua/news> (Accessed 12 June 2021).
8. The Verkhovna Rada of Ukraine, The Law of Ukraine “On protection of the population from infectious diseases”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text> (Accessed 12 June 2021).
9. The Verkhovna Rada of Ukraine, The Law of Ukraine “On Amendments to Article 39 of the Law of Ukraine “On Protection of the Population from Infectious Diseases” regarding the settlement of certain issues of social protection of medical workers affected by coronavirus disease (COVID-19)”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1513-20#n2> (Accessed 12 June 2021).
10. The Verkhovna Rada of Ukraine, The Law of Ukraine “On Amendments to the Law of Ukraine “On Ensuring Sanitary and Epidemic Welfare of the Population” on Preventing the Spread of Coronavirus Disease (COVID-19)”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1113-20#Text> (Accessed 12 June 2021).
11. Ministry of Health (2020), Order of the Ministry of Health “On approval of the Procedure for keeping records, reporting and epidemiological surveillance (surveillance) of infectious diseases and the list of infectious diseases subject to registration”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1332-20#Text> (Accessed 12 June 2021).

Стаття надійшла до редакції 20.06.2021 р.